

ЛИСТОПАД-
ГРУДЕНЬ
2018
№ 6 (144)

Шеф-редактор
С. О. Павленко

Головний редактор
В. О. Дятлов

Заст. головного редактора
О. Б. Коваленко

Редакційна колегія

В. О. Дятлов
М. К. Бойко
О. Г. Самойленко
А. М. Боровик
Г. В. Боряк
Є. М. Луняк
О. Б. Коваленко
О. О. Маврин
О. П. Моця
Ю. А. Мицик
А. М. Острячко
С. О. Павленко
В. М. Половець
Г. В. Палакін
С. М. Свистович
Т. В. Чухліб
К. М. Ячменіхін

Редакційна рада

І. М. Аліфіренко
О. Я. Гранін
Г. Ю. Івакін
С. Л. Лаєвський
Д. М. Лозовий
В. В. Мельничук
П. М. Мовчан
М. О. Носко
Н. Б. Реброва
І. М. Ситий
Ю. О. Соболь
О. П. Реєнт
В. Ф. Чепурний

Випусковий редактор
О. В. Ткаченко

Журнал видається за
фінансової підтримки
Чернігівської
облдержадміністрації.

Засновники –
Чернігівський національний
педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка,
Всеукраїнське товариство
«Просвіта» ім. Тараса
Шевченка,
Інститут української
археології та джерело-
знавства
ім. М. С. Грушевського
НАН України.

Рекомендовано до друку
Вченою радою Чернігівського
національного педагогічного
університету імені
Т. Г. Шевченка (протокол
№ 5 від 26 грудня 2018 р.)

СІВЕРЯНСЬКИЙ ЛІТОПИС

Всеукраїнський науковий журнал

ЗМІСТ

У ГЛИБ ВІКІВ

Пилипчук Я. Конструюючи історію угорців:

про угорські прабатьківщини 3

Келембет С. Федір-Федот (Федюшко) Любартович,
князь Луцький і Володимирський, державця Сіверський. . . 13

Філіпова Г. Шведський полон у часи Великої Північної
війни 1700–1721 рр.: значення біографічного аспекту 37

Бовгиря А. «Изменичи родственники»:
до питання про долю мазепинців у пост-полтавську добу. . 44

ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ

Гейда О. Вибори до Чернігівської міської думи 1909 р.

на шпальтах місцевої сатиричної періодики 50

ЦЕРКОВНА СТАРОВИНА

Гаркуша А. Олійний живопис (перша чверть XIX ст.)

Спасо-Преображенського собору (XI ст.) у Чернігові:
проблеми дослідження 55

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії

Сіверщини (XVII–XVIII ст.) (частина 13) 60

Морозова А. Документи до біографії

Опанаса Марковича 98

РОЗВІДКИ

Кручиненко В. Позашлюбні зв'язки у

Миргородському полку XVIII ст. 103

Михеєнко Н. Моніторинг температурно-вологісного
режиму Колегіуму XVII–XVIII ст. у м. Чернігові 108

Боровик А., Боровик М. Проректори Чернігівського
державного педагогічного інституту (університету)
за ректора О.Ф. Явоненка (1982 – 2005 рр.) 117

ЮВІЛІЇ

Студьонова Л. Щоденник В. Г. Короленка (1853–1922)

як джерело вивчення історії Української революції
1917–1920-х рр. : (до 165-річчя від дня народження

письменника-гуманіста) 128

Глухенький А., Ясенчук О. Шлях активної просвітянки . . . 139

ДОСЛІДНИЦЬКІ НОТАТКИ

Коваленко О., Рахно О. Чернігівщина в роки Першої

світової війни 141

РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ. АНОТАЦІЇ

Гапоненко Д. В. М. Половець. Визначні постаті

Чернігівщини. – Чернігів: Просвіта. – 268 с. 150

Демченко Т. Талалаївський край: Художньо-
публіцистичне видання / В. Ткачов (керівн. автор. кол.)
та ін. – Талалаївка, 2016. – 310 с.: іл. 161

Ганна Філіпова

ШВЕДСЬКИЙ ПОЛОН У ЧАСИ ВЕЛИКОЇ ПІВНІЧНОЇ ВІЙНИ 1700–1721 рр.: ЗНАЧЕННЯ БІОГРАФІЧНОГО АСПЕКТУ

У статті наведено три короткі біографії осіб, які перебували у шведському полоні під час Північної війни 1700–1721 рр. Це – представники різних соціальних верств: глиньський сотник, студент польсько-шляхетського походження та грек з Волощини, що став російським штигуном в Османській імперії. Біографічний аспект є досить показовим у контексті дослідження масштабних подій світової та вітчизняної історії. Такий підхід дозволяє поглянути на ці події з приватних, локальних позицій та висвітлити низку важливих, хоч і маловідомих аспектів.

Ключові слова: *військовополонені, Північна війна 1700–1721 рр., Полтавська битва, битва під Лісною, Гетьманщина, Шведське королівство, Московське царство.*

Життя полонених під час Північної війни є цікавою сторінкою історії кількох країн, яку досліджено недостатньо повно та глибоко. Однак, починаючи ще з ХІХ ст., подекуди з'являлися та з'являються праці українських, шведських та російських дослідників, де усе ж було предметно звернено увагу на військовий полон часів Північної війни. Це – роботи А. Оберга (монографія «Fångars elände: Karolinerna i Ryssland, 1700–1723», також питання гендерного характеру у контексті військового побуту і полону піднімалися дослідником у студії «Karolinska kvinnoöden») [29; 30]; Г. Шебалдіної (дисертація на здобуття ступеня кандидата історичних наук «Шведские военнопленные в Сибири в первой четверти XVIII в.», монографії та статті «Заложники Петра I и Карла XII. Повседневный быт пленных во время Северной войны», «Karolinska krigsfångar i Sibirien», «Svenska krigsfångar i Ryssland» тощо) [25; 27; 28]. Звертають на себе увагу також статті та книги дослідників ХІХ–ХХІ ст.: С. Павленка, М. Катанова, А. Зуєва, Г. Чагіна, Є. Главацької та Г. Торвальдссена, С. Єфімова, Л. Капітонова, М. Комолова, Л. Котлярчук, О. Кошелевої, І. Юркіна та багатьох інших [19; 14; 12; 23; 9; 11; 13; 15; 16; 17; 26]. Матеріали на цю тему подекуди публікуються і на популярних краєзнавчих інтернет-порталах [24].

Автор публікації серед інших долучилася до розгляду даної тематики в українському контексті, дослідивши деякі реалії перебування контингентів полонених каролінів на будівельних роботах у гетьманських полкових містах (передусім, у Києві та Ніжині, див. статті «Відправлення шведських військовополонених з Києва до Ніжина в 1709 році», «Київ та полонені шведи часів Північної війни: запитання та маловідомі факти», «Київська група» полонених шведів Карла XII та Максиміліан Вюртемберзький») [20; 21; 22]. В останніх публікаціях було здійснено спробу висвітлити побутові особливості життя полонених вояків Карла XII, застосовуючи методи історичної антропології. До такої форми викладення матеріалу вдавалися такі дослідники, як Я. Грот (ще у ХІХ ст. він видав працю, присвячену шведським полоненим на території Московського царства та частково – Гетьманщини) [8], М. Катанов (що займався біографією Ф.Й. Страленберга) [14], О. Кошелева, П. Ен-

© Філіпова Ганна Володимирівна – старший науковий співробітник науково-дослідного відділу історії та археології Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника.

глюнд (який через призму доль окремих людей виклав перебіг Полтавської битви) [17; 10].

Однак набагато меншу увагу вчених прикуто до перебування українців у шведському полоні. Серед учених, що торкалися цього актуального та малодослідженого питання у своїх дослідженнях та розвідках, варто виділити Г. Генріксона [7].

Досить відомими є історії перебування у шведському полоні деяких представників української полково-сотенної старшини. В одному з синодальних списків Києво-Печерської лаври міститься такий запис щодо поминання Івана Мировича, переяславського полковника: «Род благородного Иоанна Мировича полковника Переяславского взятого в неволю шведскую на службе у пресветлого величества, в то время будущего союзе с королевским величеством на пароль короля шведскаго». Мирович був захоплений шведами під час боїв за Ляховичі («в осаде Лиховицкой в державе короля польскаго») 1 травня 1706 р., коли до оточення та полону потрапив майже весь Переяславський полк. Скоро разом з великою кількістю козаків-бранців з того ж полку його було «запроважено за море». У Швеції Мировича та переяславців утримували в місті Гетеборг (у наведеному джерелі – Готтебург). Полонені перебували у вкрай поганих умовах, і багато хто не пережив цього ув'язнення, а декотрі – й транспортування через Балтику. Серед таких був і Мирович – він помер майже відразу після прибуття до Швеції, «в день святя Великой Варвары», тобто 2 грудня за старим стилем. Його поховали козаки «под зборищем лютерским» [3, арк. 194; 7].

Полковник Мирович є досить відомою особою, тому його смерть у шведському полоні не залишилася непоміченою з боку сучасників та нащадків. У пропонованій статті здійснено спробу розкрити тематику полону у Північній війні через подання коротких біографічних відомостей про трьох досить різних за походженням, соціальним статусом та родом занять людей, імена яких не закарбувалися в історії: глиньського сотника Афанасія Жученка, студента з Новоградка Олександра Ластовського та таємного агента Петра І з Ніжина Костянтина Костянецького. Перелічених осіб об'єднує один факт з життєпису: всі вони також побували у полоні під час бойових дій 1706–1710 рр. Кожен з них по-своєму намагався уникнути тягот статусу полоненого. Зазвичай, найпершим способом, що спадав на думку тим, хто опинився військовому полоні, була втеча, та іноді в'язні намагалися користуватися зв'язками чи навіть власною харизмою, щоб покращити своє становище. По-різному ці люди жили після звільнення та закінчення війни, а також завершили своє життя та службову кар'єру. Та вплив перебування у полоні на кожного з героїв пропонованих невеликих біографічних нарисів не підлягає сумніву.

Афанасій Михайлович Жученко, глиньський сотник [18], зміг отримати цю посаду саме завдяки власним поневірянням у шведській неволі. До початку української кампанії Карла XII він уже мав неабиякий бойовий досвід. За його плечима були походи на Перекоп, Паланок, Кази-Кермен, Азов, Тавань, Печори, Бихов, до Польщі.

Спочатку Жученко вірно служив гетьману Івану Мазепі, супроводжуючи його у військових акціях, але, дізнавшись про те, що Іван Степанович вирішив перейти на бік шведів у наступному протистоянні на теренах України, захотів «відложитися» від гетьмана. Та дуже скоро в містечку Комишна Гадяцького полку він потрапив у полон до шведів: «полонився... неволею межи шведы» [2, арк. 2 зв.–3].

Афанасій Жученко виявив неабияку волю до звільнення. Він тікав два рази «к партии государевой», бажаючи приєднатися до військ Петра І, та кожного разу його ловили і приводили назад. Коли ним було здійснено другу спробу до втечі, шведи покарали його через побиття «острими розками вишневыми», від чого Жученко ледве не помер.

Та, відлежавшись і ледве зумівши встати на ноги, козак спробував утекти втретє, «отчавши своего жития», тобто вочевидь умови утримання українських полонених стали нестерпними. Характерною деталлю є те, що перед втечею він сповідався (мабуть, Жученко не був єдиним полоненим у цьому таборі, і серед бранців перебував православний священник). Третя спроба виявилась вдалою. «И Бог мне даровал свободу» – писав Жученко пізніше [2, арк. 3].

Судячи з усього, майже відразу за втікачем було організовано погоню. Жученко, перебуваючи не в найкращому стані після езекуцій, «не могучи... за силним нагоном от их шведов убежать додому моего в местечко Глинки», прибув у прилуцький Густинський Свято-Троїцький монастир. Там, щоб заховатися та перечекаати біду, він був змушений стати послушником і деякий час подорожувати разом з братією в умовах військового часу. І тільки коли новий гетьман Іван Скоропадський приїздив до Прилук перед Полтавською битвою, Жученко зміг поклонитися йому, покинути монастир та відбути до Глинок [2, арк. 3].

Та він не пробув удома довго – сам виявив бажання знову продовжити службу і виїхав під Полтаву, де взяв участь у битві зі шведами «при монаршой стороне». Не вдовольнившись такою «помстою» за страждання в ув'язненні, Афанасій Михайлович разом з князем Волконським відправився після битви до урочища Руська Коса, щоб ловити у полон солдат з війська Карла XII, яким вдалося втекти з поля бою. «И не малое число партизанов шведских в ту пору пойманных нами припрыважено» – згадував Жученко, додаючи, що разом з ним цією справою займалися козаки-перейславці Яків Берло та полковий осавул Лукаш [2, арк. 3].

Саме за ці хоробрі акції Жученко за наказом Петра I та універсалом Скоропадського був поставлений на посаду глиньського сотника. Та й після Полтавської баталії він брав активну участь у походах – побував під Кам'яним Затонем, відправляв якусь службу в Києві, потім поїхав до Царицина, ще пізніше – був серед тих, хто будував Ладозький канал, а звідти вже відправився до Низового походу.

Будучи відчайдушною людиною, звичною до військових небезпек, Афанасій Жученко став жертвою адміністративного свавілля у мирний час. У 1726 р. жителі містечка Комишної Семен Передертій та Іван Балко звинуватили Жученка у тому, що під час Північної війни він не просто потрапив до шведської неволі, а й перейшов на бік ворога і разом з каролінськими роз'їздами грабував місцевих жителів, у тому числі й чолобитників. Та «заводчики» не змогли знайти доказів і за зведення наклепу їх били киями. Але вони не відступалися і вирішили зайти до справи з іншого боку. За допомогою роздавання хабарів їм вдалося перетягнути на свій бік поручика Гадяцького полку та канцеляриста Малоросійської колегії Тихона Глібова, який, у свою чергу, послав до Жученка солдата з наказом негайно з'явитися до колегії «на розправу» [2, арк. 3].

Коли сотник приїздив до Глухова, Глібов запросив його до себе і почав залякувати: «Ежели ты своих челобитчиков не погодишь то смертным кнготом казнен будешь и худоба твоя пропадет». Щоб цього не сталося, поручик вимагав у глиньського сотника грошей.

Бажаючи добитися правди, Жученко пішов до членів Колегії, полковника Кошелева та майора Фунікова, але останній став «стращать» козака таким само чином: «Буде ты ж не погодишь челобитчиков а попадешься нам в Коллегию... згинешь и запропастишь всю худобу». Члени Малоросійської колегії теж почали вимагати хабарі, причому докладно розписавши, скільки й кому Жученко має сплатити, щоб його залишили у спокої. «И я убегаючи мордерства Колезкого, что и мало винних Коллегия умертвляет, а весьма невинных зело обдирает... мусил им дати что они требовали» – писав сотник. Зрештою, на одні хабарі він витратив 665 рублів [2, арк. 3 зв.].

Показовою є також історія польського студента з Новогрудка, шляхтича Олександра Яновича Ластовського. Разом зі своїми шістьма друзями, теж студентами, Ластовський скоїв вбивство «жида» і, щоб уникнути кари, вони приєдналися до корпусу генерала Адама Людвіга Левенгаупта, який в той час рухався територією Польщі (ці події відбувалися влітку 1708 р.). «И иные до маеюров, а он Александр до енерала Левенгофа пристал и был за хлопца» [4, арк. 5]. Левенгаупт, за спогадами сучасників, був людиною напрочуд підозрілою, песимістичною та схильною бачити змови проти себе навіть там, де їх не було [10, с. 78–79; 6, с. 7]. Тому той факт, що він узяв собі в службу польського авантюриста, видається винятковим. Та, як можна переконатися з подальшого розвитку подій навколо Ластовського, студент був харизматичною особою, яка вміла відшукувати собі впливових друзів.

«Якое войско шведское од войска великороссийского также в Полщи наполю прозываемом Пропойском было разбито, теди и бывших меж них студентов так и его Александра взято было в полон и отправлено в Киев» [4, арк. 5]. Мається на увазі битва біля Лісної, точніше, її початковий етап, коли корволант О. Меншикова кілька разів атакував біля Пропойська частини шведського обозу [6, с. 22; 5, с. 16–21].

Ластовський разом зі шведами, захопленими під Лісною (тобто восени 1708 р.), жив в Києві до кінця літа 1709 р. Він згадував, що полонених почали переводити до Москви задля залучення до будівельних робіт тільки після того, як до них приєднались ті, кого захопили під Полтавою (та, мабуть, Переволочною). «Потом по баталии шведской под Полтавою будучи одослано их на Москву. Где отец Прокопович ректор Киевский од князя его милости Господина Михаила Михайловича Голицына оного Александра одправил завсюди з собою в Киев...» [4, арк. 5]. Користуючись протекцією Феофана Прокоповича, Ластовський повернувся до студентського життя, але через три роки він покинув Київ і «ходив... по розных городах».

Близько 1713 р. Ластовський завершив свої мандри між Ніжином та Воронежем. А ще через чотири роки там відбулися події, що й стали приводом для фіксації цієї авантюрної біографії у джерелах – а саме матеріалах судочинства, котрі вважаємо за потрібне привести у даній статті у якості колоритного нариса з тогочасного життя.

Тож, опинившись у полковому місті, Ластовський знову вдався до грабунку. Він викрав сорочку воронізького сотника Холодовича, а потім вдерся до будинку полкового судді Романа Лазаревича та обікрав пані Олександриху, сусідку Лазаревича.

У 1717 р. у день Успіння (29 серпня за старим стилем) полковий суддя відлучився на святкування до пана Васильовича та заночував у гостині. Його дружина відправилася на всенощну. У цю ніч з його дому було викрадено коштовності, що зберігалися у скриньці, яка стояла у спальні: золотий ланцюжок вартістю 30 червонців, дві нагайки, золотий перстень «з камінцем червоним», золотий обруч, позолочені персні з двома зеленими камінцями, срібну ложку, фляжку, 50 золотих, 3 таляри тощо [4, арк. 3–3 зв]. У крадіжці відразу звинуватили «дворову дівку» Параску – її схопили та ув'язнили.

На допиті Параска дала показання. Уночі, коли «пані Романова» відправилася до всенощної, дівчина вийшла до двору, де зустріла ще одну служницю судді – Марусю. Бажаючи забрати в неї свою плахту, Параска попросила Марусю відімкнути світлицю. Взявши одяг, вона теж пішла слухати службу, а повернувшись, побачила на дворі Олександрихи незнайомого чоловіка. Параска розповіла про це Марусі, а потім – своїй пані, коли та йшла до заутрені. Та жінки вчасно не помітили ніякої пропажі у власному домі, тому й вирішили, що злодій вдерся лише до садиби Олександрихи [4, арк. 4].

Розслідування тривало до вересня. Тоді до суду явився дяк Трисвятительської церкви у Воронежі Яків і показав, що привів до церковної школи студента Олександра. Коли вони ходили до лазні, дяк помітив, що студент взяв з собою незвично розкішний одяг «у ретязях, что круг руки пливе» [4, арк. 4]. Про це донесли сотнику Ластовського упіймали, доправили на допит і він з власної волі зізнався у скоєному. Виявилось, що у Трисвятительській школі Ластовський мав розмову з іншими студентами й пожалівся на власну бідність і те, що йому навіть нічого вдягти. Студент Іван Кросток відповів, що на дворі сотника Холодовича достатньо полотна і порадив пограбувати двір, але тоді Ластовський відмовився і ненадовго покинув Вороніж, щоб просити милостиню. Та, не маючи з цього зиску, він все ж повернувся до грабунку.

У Ніжині Ластовський таємно вдерся до двору Олександрихи і звідти спостерігав, як полковий суддя Лазаревич та його дружина покидають дім. Дочекавшись, поки усі підуть з суддівського двору, він переліз через паркан і, проникнувши до будинку, зламав замок до світлиці. Основною метою злодія було викрасти одяг та взуття, але він не зміг знайти те, що б йому підійшло, і у процесі обшуку кімнати натрапив на скриньку з коштовностями, яку забрав собі [4, арк. 5].

1767 р. житель Ніжина Костянтин Іванович Костенецький бив чолом графу П. Румянцеву з проханням про захист та підтвердження універсалів, виданих йому

в різні роки гетьманами Скоропадським, Апостолом та Розумовським, а також членами Малоросійської колегії. Костенецький був старим вдівцем і його останні роки були тяжкими: «Понеже терпим от разного званія людей жактокіе обиды... и дочерь мою родную напрасно обезвечили коя и доньне рукою и ногою правими невладеет». Чолобитник жалівся, що Ніжинський магістрат перестав поважати право його родини на звільнення від усіх градських повинностей, а заробляти на життя самостійно ні він, стара та хвора людина, ні скалічена невідомо ким донька вже не могли [1, арк. 376 зв., 377–378].

Та Костянецький прожив досить цікаве життя, сповнене небезпечних політичних авантур. За його словами, ще в юності, почувши про те, що цар Петро I прихильно ставиться до іноземців, які переходять на російську службу, він переїхав до Ніжина: «Будучи я нижайший еще вмолодых летах... услышал в своем отечестве всепревысочайшими Его Императорского Величества военных регул також градских и других узаконених правил учреждениями распространившуюся не токмо вососедственных Российского Государства но и в дальнейших монархиях благоцветущую Российского Государства славу... пожелал пожизнь мое высокославному всероссийской империи престолу верноподданическо служить». Звідки походив Костенецький та як його звали вдома, з документів неясно, але можна припустити, що він був волохом або турком. На останнє може вказувати той факт, що, переїздивши до України у 1706 р., він швидко «ізобучился російского языка і частю божественного писания», тобто заново вивчив поряд з мовою основи православної віри. І саме знання турецької мови допомогло йому знайти своє місце на царській службі – стати таємним агентом [1, арк. 376].

Жив він тим, що разом з групою ніжинських греків (членів великої грецької общини) переправляв конфіденційні дипломатичні послання, що йшли з Константинополя до Москви і Петербурга і назад. Костянецький згадував, що він «езживал через почты для перевода их наречия россиянам», тобто служив перекладачем. Він «отправлял ту должность со упованіем что заслужбу... повысокомонаршей милости достойним награжденіем как и прочими волунтирами получено неоставлен буду».

Спочатку Костенецький таким чином служив російським міністрам, але в 1710 р., виконуючи разом зі своїм товаришем, греком поповичем Костянтином Вагачем, доручення передати секретну пошту до Виборга, отримав завдання передати папери особисто до рук царя. Та, повертаючись морем, агенти були захоплені шведами [1, арк. 376].

Спочатку їх тримали під арештом на судні, потім перевезли до Стокгольма, де всіляко знущалися та залякували, утримуючи у вкрай жорстоких умовах: «Особливо в Стеколме по некоторому доносу немалую претерпевали нужду и страхование смертное». У своїй чолобитній Костенецький не вказує, коли саме і яким чином йому все ж вдалося звільнитися з полону (своє звільнення він називає «случайним», що наводить на думку про втечу), але відомо, що повернувся він дуже хворим. У Петербурзі його прийняв на тимчасове проживання канцлер Російської імперії граф Г. Головкин. Звідси «за листом» гетьману Скоропадському Костянецького було відпущено спочатку до Глухова, а потім і до Ніжина, де він «долговременно немощствовал». Через це продовжувати службу Костянецький уже не зміг – тепер він би не витримав швидких перегонів між Константинополем та Росією. Та завдяки минулим заслугам колишній агент почав користуватися милістю та захистом гетьмана. Згодом Костянецький одружився, «неімея здесь никого зсвойственних где би главу приклонить» [1, арк. 376 зв.]. Врешті-решт, Румянцев зглянувся на прохання Костянецького, підтвердивши його права та документацію на них.

Бачимо, що навіть з наведених коротких біографій стає можливо зробити висновки про загальні умови утримання в'язнів у шведському полоні, з перипетій долі окремих людей – про масштабні військові та політичні події, що збурювали Україну у першій чверті XVIII ст. Тож поряд із загальним незначним рівнем дослідженості теми, очевидно, що джерельна база, відкладена у фондах лише тільки українських архівів,

таких як Центральний державний історичний архів України та Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, цілком дозволяє провадити досить плідні студії і отримувати цінну інформацію.

1. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (далі – ІР НБУВ), ф. І, спр. 55453-55580 (41). 1675–1786 рр. Малоросійський рукописний збірник. Ведомости из полковых канцелярий о службе казаков, происхождении, поведении и достоинстве полковых чиновников, сотников и др. 503 арк.

2. ІР НБУВ, ф. І, спр. 58886. История Глинской сотни и заметки о правах первой половины XVIII в. Копии, черновики, заметки. 17 арк.

3. Фонди Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, група збереження «Книги», 2080. 1757–1834 гг. Синодик. Б.с.

4. Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 51, оп. 3, спр. 333. Справа про надання Ніжинському полковому судді Роману Лазаровичу с. Бугринівки Новгородської сотні Стародубського полку, та про його майнові спори з жителями Воронежської сотні Ніжинського полку. 30 арк.

5. Артамонов В. «Несказанная виктория»: Сражение при Лесном. 1708 г. М.: ООО «Издательство «Цейхгауз», 2009. 64 с.

6. Беспалов А. Сподвижники Карла. М.: «Рейтаръ», 2003. 152 с.

7. Генріксон Г. З України до Швеції: доля полонених козаків під час Північної війни. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://getmanat.org/z-ukrayini-doshvetsiyi-dolya-polonenih-kozakiv-pid-chas-pivnichnoyi-viyuni/>

8. Грот Я. О пребывании пленных шведов в России при Петре Великом // Журн. Мин-ва народ. просвещения. М., 1853. Ч. 77. 63 с.

9. Главацкая Е., Торвальдсен Г. Сибирский Вавилон: шведские узники в начале XVIII века // Quaestio Rossica. 2015. № 4. С. 215–240.

10. Енглунд П. Полтава. Розповідь про загибель однієї армії. Х.: «Фоліо», Шведський інститут (Стокгольм), 2009. 345 с.

11. Ефимов С. Шведские артиллеристы в русском плену // Война и оружие: Новые исследования и материалы. Труды Четвертой Международной научно-практической конференции 15–17 мая 2013 года. СПб., 2013. Ч. II. С. 147–171.

12. Зуев А. «В русскую службу шел волею» (Шведские военнопленные периода Северной войны на русской службе в Восточной Сибири) // Историческое, культурное и природное наследие. Улан-Удэ, 1997. Вып. 2. С. 7–17.

13. Капитонов Л. Репатриация шведских военнопленных из России после окончания Северной войны 1700–1721 гг. // Россия и Швеция в Средневековье и Новое время: архивное и музейное наследие. Труды ГИМ. М., 2001. Вып. 133.

14. Катанов Н. Швед Филипп Иоган Страленберг // Известия Общества археологии, истории и этнографии. Казань, 1903. Т. 19. Вып. 2. С. 105–128.

15. Комолов Н. Пункт назначения – Азов. Пленные шведы на юге России до и после Полтавы // Полтава. Судьба пленных и взаимодействие культур. Родина. М., 2009. № 7. С. 89–92.

16. Котлярчук Л. Шведская школа в Тобольске (1712–1721) // Скандинавские чтения 2004 года. СПб., 2005. С. 456–462.

17. Кошелева О. Дерзость капитана Старшинта. Шведские пленные в России // Родина. 2009. № 7. С. 85–88.

18. Личный состав малороссийской козацкой старшины в 1725 году. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Ukraine/XVIII/1720-1740/Sostav_starsiny/sostav_1725.htm.

19. Павленко С. Військо Карла XII на півночі України. К.: Видавничий дім «Киево-Могилянська академія», 2017. 512 с.

20. Філіпова Г. Відправлення шведських військовополонених з Києва до Ніжина в 1709 році // Ніжинська старовина. Ніжин-Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2017. № 23 (26). С. 73–77.

21. Філіпова Г. «Київська група» полонених шведів Карла XII та Максиміліан Вюртемберзький // Другі Києвознавчі читання: історія та етнокультура. До 100-річчя Української революції 1917–1921 рр. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Другі киевознавчі читання: історичні та етнокультурні аспекти». Київ, 29 березня 2017 року. К.: «Фоліант», 2017. С. 217–221.
22. Філіпова Г. Київ та полонені шведи часів Північної війни: запитання та маловідомі факти // Сіверянський літопис. Чернігів, 2017. № 6 (138), 2017. С. 20–28.
23. Чагин Г. Шведы в Северном Прикамье в первой четверти XVIII века // Шведы и Русский Север. Киров, 1997. С. 202–206.
24. Шведские военнопленные в Подмосковье. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kukovenko.ru/istoricheskie-materialy/shvedskie-voennoplennye-v-podmoskove>.
25. Шебалдина Г. Из огня да в полон. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://russkiymir.ru/media/magazines/article/141689>.
26. Юркин И. «Свейские полоненики» на Туле и окрест // Россия и Швеция в Средневековье и Новое время: архивное и музейное наследие. Труды ГИМ. М., 2002. Вып. 133.
27. Sjobaldina G. De karolinska krigsfångarnas insatser i det akademiska utforskandet av Sibirien // Sverigekontakt №3, Goteborg 2015. S.12–14.
28. Sjobaldina G. Svenska krigsfångar i Ryssland // Sverigekontakt Goteborg 2017 № 1. S. 18–23.
29. Åberg A. Fangars elände: Karolinerna i Ryssland, 1700–1723. Stockholm: Natur och kultur, Cop., 1991. 228 s.
30. Åberg A. Karolinska kvinnoöden. Stockholm: Natur och Kultur, 2001. 170 s.

Анна Филипова

**Шведский плен во время Великой Северной войны 1700–1721 гг.:
значение биографического аспекта.**

В статье приведены три краткие биографии особ, побывавших в шведском плену во время Северной войны 1700–1721 гг. Это – представители разных социальных групп: глинский сотник, студент польско-шляхетского происхождения и грек из Валахии, ставший русским шпионом в Османской империи. Биографический аспект достаточно показателен в контексте исследования масштабных событий всемирной и отечественной истории. Такой подход позволяет взглянуть на эти события с частных, локальных позиций, а также осветить ряд важных, хоть и малоизвестных аспектов.

Ключевые слова: военнопленные, Северная война 1700–1721 гг., Полтавская битва, битва под Лесной, Гетманщина, Шведское королевство, Московское царство.

Hanna Filipova

**Swedish captivity during the Great Northern War 1700–1721:
the importance of biographical dimension.**

The article contains three short biographies of persons who were in the Swedish captivity during the Northern War of 1700–1721. They are representatives of different social groups: a Glinsky centurion, a student of Polish gentry and a Greek from Walachia who became a Russian spy in the Ottoman Empire. The biographical aspect is quite indicative in the context of the studies of large-scale events in world- and national history. This slant allows us to look at these events from private, local points of view, as well as highlight a number of important, albeit little-known aspects.

Keywords: prisoners of war, the Northern War 1700–1721, the Battle of Poltava, the Battle of the Lesnaya, Hetman State, the Kingdom of Sweden, the Moscow kingdom.